

Переродження

Мартін Андерсен-Нексе

Новела

Переклад: Ольга Сенюк

Вона ненавиділа чоловіків, і то найщирішою, найсправедливішою зненавистю в світі, бо її відштовхнуто. Спершу ненавиділа тільки одного чоловіка, але на грішній нашій землі завше одне тягне за собою інше, тож поступово її почуття поширилося на весь чоловічий рід. З часом, як вона та однолітки її входили в роки і підростало нове покоління, воно теж перебирало на себе її зненависть, але й старші не мали підстави почувати себе скривдженими, — всім від неї доволі перепадало.

Кохання часом буває однобічне, але зненависть — тільки взаємна. Хлопчаки інстинктивно її не любили, мовби знали, що прийде і їхня черга, як вони підростуть, тож наперед домагалися того, що їм мало належати. Жінки цуралися її задля своїх чоловіків і синів, а дівчата, бачивши її, боялися, щоб і їх не спіткала така доля. Так одного чудового дня вона переконалася, що ворогує з цілим містечком.

Тоді вона завела собі собаку.

— Натурально! — казали чоловіки.

— Зрозуміло! — вторували їм жінки і, пересміхаючись, кивали головами, як вона йшла повз них із своєю Перлиною.

Ох, вона повиديرала б їм очі, тим покидькам, тій мерзоті! Нема на них потопу, нема страшного суду, нема... Та ще й, крім того, називали її дівкою, коли вона приступала до рибалок купити свіжої риби, наче в її батька не було вітрильника з саджавкою і він не тримав їх усіх у кишени. Може, обуритись? Ні, дякую, їй і так усе це сидить уже в печінках!

— Я вам не дівка! — з притиском заявила вона одного разу; та рибалки позирнули на неї так двозначно, так гидко, ще й переморгнулися, плюгавці!

Вона вже не годна була витримувати такого життя. Тупою ножакою шматувала їй серце зненависть, себто любов, що обернулася на лиху потвору, палила й нищила її, — вона стала тонка та довга, груди їй спласли, ніс загострився, а шкіра навколо нього почервоніла — чиста тобі стара дівка.

Збагнувши до кінця, що ворогує з цілим містечком, вона вжахнулася, бо відчувала, що то була війна всіх проти одної й одної проти всіх. Відштовхнене кохання додало їй снаги, і вона кинулась у бій. То була війна лихим поглядом і лихим словом, війна передражнюванням, спершу прихована, а потім відверта. Хлопчаки тарабанили їй у двері і, як було вітряно, вкидали в димар каміння, аж сажа з груби розліталася по всій кімнаті; молодики місячної ночі співали їй під вікнами серенади, награвши собі на гармонії. А одного ранку перед вікном її спальні хтось повісив опудало бузька, що тримав у дзьобі немовля.

Остання витівка була їй особливо дошкульна, бо вразила в найболючіше місце —

жадобу материнства, почуття, що попри всі лютощі завше ятрило їй серце. Вона була вже не дитина й добре знала, що не бузько приносить дітей, і саме це її засмучувало. Чому воно справді не так? Тоді кожна стара дівка мала б принаймні хоч дитину.

Вона просто гинула за дітьми і, бачивши, як сусідські нащадки бавляться на вулиці, ладна була помиритися з цілим світом, аби лиш мати змогу взяти на руки дитину. Та як вона наближалася до котрої, матері вихоплювали дитину їй з-під носа, мурмочучи щось про лихе око. Тоді вона замикалась у хаті й плакала, а опісля ставала ще лютіша.

Часом, як туга за дітьми знемагала її, вона зодягала свою Перлину, як немовля, клала в скриньку, немов у колиску, й колихала.

Нарешті їй довелося визнати, що боротьба надто нерівна, і вона вже ладна була б скласти зброю, якби цим могла купити собі мир. Адже вона переконалася, що за той час, як городяни отруїли все її життя й обернули його на пекло, вона їм не завдала ніякісінької шкоди, ба навіть помагала розважатися. Та до згоди не дійшло, надто велику втіху давала війна її супротивникам, тому й тривала далі.

Одного разу в житті панни Гольм настала ясна пора й додала їй нового запалу в боротьбі, бо на літо до містечка приїхала відпочивати речниця жіночої емансипації. То була невеличка стрижена вчителька з Копенгагена, що ненавиділа чоловіків ще дужче за неї і виношувала різні плани, як би скинути їх з трону. Вони з панною Гольм зазнайомились і прихилились одна до одної через свої потаємні уподобання. Копенгагенка знайшла в панні Гольм вдячний ґрунт своїм ідеям і змалювала їй, якої глибокої несправедливості допустилися супроти жінок і доля, й самі чоловіки. Все теперішнє суспільство ґрунтується на жіночій кривді, а найбільша з них полягає в тому, що жінка мусить народжувати дітей. Тому насамперед треба втовкмачувати жінкам у голову, щоб вони відмовились від цього. Нехай, мовляв, природа винайде собі інший спосіб. Вона зачарувала панну Гольм тим, що хвалила її рішучість і послідовність у зненависті до чоловіків, а та, простодушна буди, брала її слова за великі мудрощі. Та як копенгагенка взялась обмовляти саму долю й досліджувати природу бога, вважаючи за несправедливість, що в божій трійці чоловічий рід заступає аж дві особи, а третя — більше, ніж сумнівна, то панні Гольм її товариство зробилося не таке приємне. Вона вже навіть бажала в душі, щоб та швидше поїхала, і аж відіткнула полегшено, коли вчителька врешті залишила містечко, хоч і не мала тепер жадного товариства.

Однак знайомство їхнє не минуло безслідно. Панна Гольм навчилася систематизувати свою зненависть до чоловічого роду і тепер ліпила свою відразу в поважні звинувачення, які, не маючи інших слухачів, виголошувала улюбленій Перлині.

Собачка знову стала єдиною втіхою в її смутному житті. Вона чемно вислухувала її лекції, тільки подеколи разів зо три гавкала, даючи ознаки, що цілком згодна зі своєю господинею. Перлина розуміла кожне її слово й ненавиділа всіх чоловіків так само, як і панна. Вона ніколи не пропускала нагоди вчепитися котромусь чоловікові в ногу. За це її копали черевиками, хлопчаки шпурляли в неї камінням, але вона ні разу не скаржилась на свою господиню, як її кривдили, а покірно приймала штурхани й удари.

Спільна доля дедалі дужче прив'язувала їх одну до одної. Тому не було нічого дивного, що Перлина свою зненависть до чоловічого роду перенесла й на псів. Вона не зносила їх і не мала цуценят. І це сповнювало панну Гольм гордощами. Довго вона побоювалася за Перлину й пильно її пантрувала, та як собачці минуло вже п'ять років, панна Гольм заспокоїлась. Вона була твердо переконана, що Перлина засвоїла її погляди на протилежну стать, і написала про це своїй стриженій приятельці в Копенгаген, а також розповідала кожному, хто тільки хотів її слухати. І дивувалася, що люди самі заводили мову про незвичайну Перлину і зваблювали її розповідати про собачу цноту. Панна Гольм не бачила тільки їхніх мін, коли вони відходили від неї.

Якось незаспокоєне почуття материнства особливо долягало їй. Вона пестила й без кінця одягала Перлину, та це не допомагало. От вона й стояла зажурена коло вікна. Раптом знадвору почувся галас і стукіт дерев'яних черевиків. То ціла юрма школярів бігли вулицею, вимахували шапками й гукали:

— Ура! Лісникова дівка народила кучерявих близнюків!

Панну Гольм немов громом прибило. Живучи самотою, вона нічого не знала за ту подію, про яку гомоніло ціле містечко. Кучерявих близнюків! їй раптом сяйнула думка: "А що, якби лісникова дочка відступила одну дитину?" Вона швидко одяглася й вийшла з хати. Перлину вона залишила вдома: останнім часом та занадто погладшала й не змогла б так далеко зайти.

Дорогою вона міркувала собі: школярі сказали, що то хлопці. Вона воліла б дівчинку, та вже нічого не вдієш. До того ж як вона сама його виховає, то він не буде такий, як решта чоловіків. Їй було радісно на серці, і вона швидко йшла далі.

— Дивіться, як он та жердка летить! — сказала одна сусідка другій, позираючи вслід їй кожна з свого вікна обабіч вулиці.

Та панна Гольм не чула, а якби й чула, то не образилася б, така сьогодні була миролюбна.

До лісникової хати вона прийшла спітніла й захекана. В невеличкій кімнатці сиділа на побічниці ліжка молода мати й пробувала напоїти кавою своїх дітей. Стара лісничиха поралась у хаті й бурчала, невдоволена, що близнята народжуються там, де й однієї дитини забагато. Панна Гольм сказала, чого вона прийшла, і мати з дочкою відразу пристали на її бажання. Стара навіть хотіла накинути їй обох хлопчиків: мовляв, на одного більше чи менше — для заможної жінки нічого не важило б. Панна Гольм тремтячими руками взяла один маленький сповиток і притулила до грудей, та як дитина почала плакати, вона злякалася й швидко поклала її назад на ліжку. Вони домовилися, що дитину їй віддадуть, як тільки відлучать від матері.

Виходячи з хати, панна Гольм зустріла біля дверей кількох жінок з містечка. Вони йшли відвідати породіллю і без сорому казка гудили їй, називаючи батьком дітей одного тутешнього Кравчука. Тоді в грудях у неї знову спалахнуло обурення, гнів, відраза. Як вона досі не подумала, що до цього причетний чоловік! Та ще й без шлюбу! Наче мало того, що одружені жінки знаються з чоловіками! Вона кипіла люттю.

Дорога вела через ліс. Біля одного закруту спав собі долілиць мандрівний

челядник. Штани в нього були порвані, і з дірки витикався кінець сорочки. Поряд валялася порожня пляшка. Челядник звів голову, як вона минала його, тоді встав і почвалав за нею. Панна Гольм злякалася й кинулась підбігцем, дедалі швидше й швидше, аж поки опинилась у містечку. Тільки тоді вона зважилась озирнутися й побачила, що челядник поплентав назад до лісу.

Дома вона гарячково міркувала. Найперше їй бажання було відмовитись від дитини, та раптом вона згадала, як тримала її на руках і яке то було приємне відчуття. Тоді на думку їй спав кравчук, і вона поклала собі таки не брати дитини. Так вона зважувала всі "за" і "проти" й ніяк не могла вирішити остаточно. Дні спливали, дитину могли принести кожної хвилини, а вона не знала, як їй бути.

Одного ранку, коли панна Гольм прокинулася, сповнена сумнівів, як завше останнім часом, Перлина не вилізла з кошика під ліжком і не лизнула їй руки за своїм звичаєм. Вона покликала собачку, і та їй ласкаво відповіла, молотячи хвостом по кошикові, але не кинула його. Може, заслабла? Панна Гольм схопилася з ліжка, витягла кошика і — диво дивне! Біля Перлини лежало гарненьке цуценя. Вражена й схвильована, панна Гольм сплеснула руками. Чи ж не чудова в неї собачка? Вона вгадала її думки й прийняла до себе чуже щеня. Панна Гольм вважала, що це знак господній, і всі її сумніви розвіялися: вона прийме дитину.

Тепер панна Гольм почала заклопотано готуватися. Треба було дістати колиску, одяг, пляшечку зі смочком, та й про добре молоко подбати. Вона геть забула про цуценя. Коли ж нарешті згадала, то стурбувалася, думаючи, що воно здохло з голоду. Проте воно лежало собі спокійнісінько на горищі, куди його перенесла Перлина. Панна Гольм налила йому молока й кілька разів умочила мордочкою в миску, але воно не хотіло хлебтати. Що ж робити? Може, дати йому пляшечку зі смочком? Вона спробувала, та все дарма. Панна Гольм мало не плакала. Господи боже, як же їй бути? Цуценя ж бо здохне з голоду в неї на руках, та й Перлини шкода...

Хоч як їй не хотілося звертатись до чоловіка, проте довелося таки покликати ветеринара. Він прийшов, і панна Гольм розповіла йому свою біду. Та коли вони вибрались на горище й схилилися над кошиком, цуценя любісінько ссало собі Перлину. Ветеринар, що добре знав панну й чув про незвичайну та цнотливу Перлину, не зміг утриматись і зареготав, — він-бо намірявся написати до наукового часопису статтю про аскетичний вплив людини на тварину. А коло нього стояла панна, приголомшена, тремтяча, і нарешті вибухнула гірким, нервовим плачем. Ветеринар вражено поглянув на неї, споважнів і нишком пішов геть.

Усе навколо неї завалилося: світ лихий і злосливий, Перлина зрадниця, така сама похитлива, як інші тварини, та ще й облудна. Вона хотіла втопити собачку разом з цуценям! Хотіла сама вмерти! Хотіла... ох, чого ж?..

Панна Гольм голосила й хлипала до знемоги, тоді лягла в ліжко й не захотіла більше вставати. Помітивши, що вона кілька днів не виходить з хати, сусіди злякалися якоїсь біди і виважили двері. Вони ласкаво розмовляли з нею, бачивши, що вона хвора, пропонували свої послуги, хотіли покликати лікаря й принести ліків. Але панна Гольм

просила одного: лишити її і дати спокійно вмерти. До їжі, яку вони їй приготували, теж навіть не торкнулася.

Та ось лісничиха принесла нарешті хлопчика. Вона поклала його в колиску й пішла, видимо, дуже вдоволена. Панна якусь хвилю лежала й байдуже дивилась на дитину. Потім знехотя спустила одну погу, тоді другу... і підвелася на ліжку. А за хвилю, ще не збагнувши, як воно так сталося, стояла вже навколішки біля колиски. Коли сусіди знову навідалися до неї, вона була вже вдягнена й бадьора і гріла немовляті молоко. Подумки вони дивувалися, що панна взяла дитину, але допомагали їй, як могли, в тому, чого вона не знала.

Другого дня вперше в її житті гурт рибалок зняв перед нею шапки. Вона гадала, що то новий глум, але побачила, що обличчя в них поважні, не насмішкуваті, як раніше. Найближчими днями вона завважила й інші ознаки поштивості, і вони подіяли на неї, як сонце на змерзлу пташку. Їй здалося, що то зовсім інші люди, не ті, з якими вона ворогувала, і їй уже не важко було здибатися з ними.

Перший час вона ще ніби одужувала після тяжкої хвороби. Все їй здавалося гарним і осяйним. А коли звикла, що до неї добре ставляться, і яскравий блиск новини трохи збляк, її заповонило почуття вдоволення, то була благодатна заміна її давнього гарячкового життя.

А потім — дитина! Вона стала джерелом ненастанної радості й ненастанного клопоту. Хлопчик давав їй частину того, чим живе материне серце, і це швидко позначилося на її зовнішності. Обличчя її поповнішало, погляд став спокійний і пильний, а вся постать округліша.

Ось вона сидить коло вікна й киває хлопчикові, що дигає пішоходом і згрібає перший сніг, ліплячи з нього кулю. Перлина-молодша гавкає й стрибає навколо дитини, мало не збиваючи її з ніг. Перлина-старша пішла вже до праотців. Панна Гольм цілком схожа на матір, не така огрядна, як удова, але куди гладша, ніж звичайно бувають старі дівки. З виду вона поважна, сповнена турботи, від неї лине затишок і вдоволення, притаманне тільки матерям.

Кажуть іще, буцімто скоро вона виходить заміж за літнього, лагідного добродія, голову споживчого товариства.